

ŽELIMIR BERTIĆ

MIRJANA TELEBUH

GORDANA GROZDEK ČOVČIĆ

UDK: 314-053.9(497.526)

Izvorni znanstveni članak / Original Scientific Paper

Rukopis prihvaćen za tisak: 28. 4. 2021.

DOI: <https://dx.doi.org/10.21857/9e31lhv35m>

Sociodemografski faktori prilagodbe na umirovljenje kod starijih osoba u Bjelovaru

Sažetak

Zbog sve većeg i kontinuiranog povećanja starijeg stanovništva, povećava se i broj umirovljenika. Proces prilagodbe na umirovljenje zahtijeva planiranje, a to može potrajati nekoliko godina i uključivati određene faze kroz koje će pojedinac proći. Ovim istraživanjem želimo pomoći boljem razumijevanju načina na koji odlazak u mirovinu percipiraju starije osobe prema sociodemografskim karakteristikama te pokušati prepoznati neke čimbenike koji su povezani s uspjehom ili neuspješnom prilagodbom na umirovljenje. U istraživanju je sudjelovalo 186 osoba oba spola s područja Bjelovara starijih od 65 godina koje žive u vlastitom kućanstvu i institucijama. Konstruiran je upitnik s općim podacima te je korišten Upitnik MIR za utvrđivanje razlika u prilagodbi na umirovljenje prema Atchleyevu modelu (2004.). Dobiveni rezultati ukazuju na to da najbolju prilagodbu na umirovljenje iskazuju ispitanici prema sljedećim sociodemografskim karakteristikama: 1) prema bračnom statusu, ispitanici koji su u bračnoj ili izvanbračnoj zajednici, 2) prema načinu stanovanja, ispitanici koji žive sa supružnikom ili partnerom i oni koji žive s obitelji i ostalim članovima, 3) prema mjestu stanovanja, oni koji žive u vlastitom kućanstvu.

Ključne riječi: Atchleyev model; Bjelovar; prilagodba; sociodemografski faktori; starije osobe; umirovljenje.

1. UVOD

Trenutno u Europi i Hrvatskoj u porastu je udio osoba starijih od 65 godina te čine oko 20% ukupnog stanovništva (Državni zavod za statistiku, 2020., Eurostat, 2019). Također, članice Europske unije ušle su u etapu demografske starosti koja se permanentno povećava te se očekuje da će do 2070. godine broja osoba starijih od 65 godina doseći udio od 30,3% (Akrap i sur., 2013.; Europska komisija, 2019.).

Koliko će problemi koji prate porast starijeg stanovništva biti izraženi u pojedinom društvu, ovisit će o pripremi cjelokupnog društva na promjene u demografskoj strukturi stanovništva i na sve posljedice koje ta demografska promjena donosi. Radi što boljeg sagledavanja opsega i specifičnosti brojnih društvenih problema uvjetovanih starenjem stanovništva, u zadnjih se pedesetak godina provode brojna teoretski, razvojno i primijenjeno usmjerena znanstvena istraživanja, čiji rezultati ocrtavaju osnovne elemente strategija društvene pripreme i prilagodbe na proces starenja stanovništva i pojedinca. Na temelju tih napora kreirani su i brojni globalni programi usmjereni poboljšanju opće kvalitete života starijih ljudi, unapređenja njihova zdravlja te njihove veće obiteljske i društvene uključenosti.

1.1 Umirovljenje

Umirovljenje se obično doživljava kao događaj, odnosno proces koji zahtijeva planiranje i prilagodbu, a može se tumačiti i kao prijelazna životna faza koja može potrajati više godina (Denton i Spencer, 2009.; Brajković, 2011.; Ovsenik, 2012.). Značenje umirovljenja postaje složenije ako se uzmu u obzir subjektivne i objektivne mjere umirovljenja jer će navedene mjere odrediti hoće li pojedinac otići u prijevremenu ili redovnu mirovinu te hoće li otići u prisilnu ili dobrovoljnu (Penezić i sur., 2014., str. 65). Tek u novije vrijeme javlja se interes istraživača za to područje (Shultz i Wang, 2011.). Zbog javnih politika koje odlučuju o vremenu odlaska u mirovinu i načinu povlačenja iz radne uloge, teško je točno definirati umirovljenje (van Solinge i Henkens, 2008.; Fadila i Alam, 2016.).

Umirovljenje je kompleksan proces zbog mnoštva faktora i njihove međusobne povezanosti (Brajković, 2010.; Wang i Shi, 2014.). Neki od faktora umirovljenja mogu se odnositi na visinu primanja u mirovini te na potpun ili trajan izlazak iz plaćenog rada (Heybroek, 2011.). Bitan faktor umirovljenja može biti prihvaća li osoba ili ne prihvaća ulogu umirovljenja, pri čemu se javljaju mnogobrojni faktori individualnih značenja, varijabli povezanih uz posao prije umirovljenja, uz obiteljsko funkcioniranje, uz tranziciju u umirovljenje te varijable koje djeluju na pojedinca nakon umirovljenja (Petkoska i Earl, 2009.; Wang i sur., 2011.). Osobe različito percipiraju umirovljenje zbog promjena koje može uzrokovati u životu pojedinca,

njegove obitelji i okoline, a one mogu biti pozitivne (npr. više slobodnog vremena za obitelj, prijatelje, hobije, rasterećenje od teških radnih obaveza) i negativne (npr. gubitak profesionalnog identiteta, gubitak poslovne socijalne mreže, smanjenje prihoda) (van Solinge, 2012.). Umirovljenje se može okarakterizirati kao stresno razdoblje, posebice kod osoba koje su se loše prilagodile na gubitak radne uloge, te uzrokovati eventualno pogoršanje zdravlja, usamljenost, depresiju i smanjenje zadovoljstva životom (Alavinia i Burdorf, 2008.; van Solinge, 2012.; Fadila i Alam, 2016.).

Ovim istraživanjem želimo pridonijeti boljem razumijevanju načina na koji odlazak u mirovinu percipiraju starije osobe prema sociodemografskim karakteristikama te dati mogućnost prepoznavanju faktora koji su povezani s ne/uspješnošću prilagodbe na umirovljenje u zaokruženoj lokalnoj zajednici radi postizanja što bolje prilagodbe. Radi se o aplikativnom istraživanju temeljenom na znanstveno prikupljenim i obrađenim podacima, a praktično usmjerenom prema boljem statusu i zadovoljstvu umirovljenika u Bjelovaru.

1.2. Teorijski okvir

Sociološke teorije starenja pokušavaju objasniti ili pretpostaviti promjene u ulogama i odnosima u srednjoj i kasnoj dobi s naglaskom na prilagodbu (Szinovacz, 2003.). Mnoge od osnovnih teorija razvijene su tijekom 60-ih i 70-ih godina 20. stoljeća i treba ih promatrati u kontekstu povijesnog razdoblja u kojem su nastale, ali one i dalje zaokupljaju pažnju mnogobrojnih istraživača (Touhy i Jett, 2014.). Iako ne postoji jedna sveobuhvatna teorija koja bi definirala svu složenost procesa prilagodbe na umirovljenje, ipak su stručnjaci iz raznih područja pokušali obrazložiti empirijska istraživanja koja se bave umirovljenjem kao predmetom proučavanja. Dva su osnovna teoretska ishodišta vezana uz modele uspješne prilagodbe na starenje općenito (Schulz i sur., 2006.), pa tako i na umirovljenje. Prvo – ono koje teoretska ishodišta nalazi u *teoriji smanjene aktivnosti* Cumminga i Henrya (1961.) i drugo – koje se temelji na postavkama Havighurstove (1961.) *teorije aktivnosti*. Za svaki od tih glavnih teoretskih modela mogu se navesti i njihove veće ili manje modifikacije kao što je naprimjer Maddoxova (1968.) teorija kontinuiteta koja zastupa mišljenje da je dobra prilagodba povezana sa zadržavanjem aktivnosti i u mirovinskoj dobi, ali ne bilo koje aktivnosti već upravo onih vrsta aktivnosti koje čine kontinuitet s ranijim aktivnostima tog pojedinca (Schulz i sur., 2006.).

Prema *teoriji kontinuiteta* (*Continuity theory*), odrasli razvijaju obrasce razmišljanja i ponašanja koje, unatoč naglašenim životnim promjenama u vlastitoj životnoj sredini, pokušavaju zadržati, a olakšavaju im da se prilagode životnim promjenama

koje se događaju tijekom starenja (Atchley, 1976.; Atchley i Barusch, 2004., str. 12). Teorija naglašava da je održavanje kontinuiteta u životnim obrascima razvijenim prije umirovljenja ključno kako bi umirovljenici zadržali svoje psihološko blagostanje (Wang, 2007.). Stoga umirovljenici koji su zadržali svoj prijašnji životni stil ili aktivnosti kroz umirovljenje ili oni koji gledaju na odlazak u mirovinu kao na ispunjenje prethodnog cilja ne bi trebali doživjeti bitan pad psihološke dobrobiti tijekom tranzicije u mirovinu (Wang, 2007.). Teorijom kontinuiteta umirovljenje se smatra procesom prilagodbe koji može trajati više godina i uključivati određene faze (Wang i Shult 2010.; von Bonsdorff i Ilmarinen, 2012.; Fadila i Alam, 2016.).

Atchley i Barusch (2004., str. 258-259) razvijaju model na temelju teorije kontinuiteta koji predstavlja umirovljenje kao proces prilagodbe u šest faza:

1. *Faza pred umirovljenje (pripreme)* započinje kada osoba počinje razmišljati o umirovljenju i aktivnostima kojima će se baviti i koje će poduzeti ili je poduzela u svrhu prilagodbe na umirovljenje.
2. *Faza medenog mjeseca* – osoba je pozitivno orijentirana i zadovoljna ostvarenim aktivnostima, posebice onima za koje prije, kada je bila u radnoj ulozi, nije imala vremena.
3. *Faza razočaranja* nastupa kada osobe nisu zadovoljne ostvarenim aktivnostima u mirovini te nemaju osjećaj produktivnosti koji su imale kada su bile u radnoj ulozi. Može nastupiti i zbog vlastitih ili obiteljskih zdravstvenih poteškoća.
4. *Faza reorijentacije* može nastupiti odmah nakon umirovljenja ili faze razočaranja, kad osoba na temelju svojeg životnog iskustva počinje nanovo organizirati svoj život u skladu sa svojim mogućnostima i resursima koje posjeduje.
5. *Faza stabilnosti* može nastupiti odmah nakon umirovljenja, kad osoba stvori jedan set kriterija koji su joj vodilje kroz svakodnevno življenje.
6. *Terminalna faza* započinje kada osoba sebe počne doživljavati kao staru i nemoćnu osobu i nema mogućnosti ili nije u stanju sudjelovati u svakodnevnim aktivnostima. Uloga nemoćne osobe postaje glavni organizirajući faktor u životu pojedinca.

Provedenim istraživanjem na uzorku umirovljenika s područja Hrvatske i Bosne potvrđeno je postojanje pet faza Atchleyeva modela prilagodbe na umirovljenje (Penezić i sur., 2007.; 2014.). Nije potvrđeno postojanje faze reorijentacije već je prepoznat faktor radne reaktivacije s intencijom zarađivanja za život, koji je vjerojatno posljedica prijevremenih i neželjenih umirovljenja koja pogađaju naša društva

(Penezić i sur., 2014.). Stoga nije konceptualno jasno kako će faktor radne reaktivacije utjecati na prilagodbu na umirovljenje, dok znamo da su s boljom prilagodbom na umirovljenje povezani viši rezultati u samoprocjeni faktora pripreme, medenog mjeseca i stabilnosti te niži u samoprocjeni faktora razočaranja i terminalne faze (Atchley i Barusch, 2004.). U istraživanju za određivanje uspješnosti prilagodbe na umirovljenje kao okvir za upitnik koristili smo Atchleyjev model (1976.; 2004.). Taj model poslužio nam je i kao konceptualni model u istraživačkom dijelu rada.

1.3. Sociodemografski faktori prilagodbe na umirovljenje

1.3.1. Spol i prilagodba na umirovljenje

Umirovljeni muškarci i žene mogu doživjeti različite tranzicije tijekom procesa prilagodbe na umirovljenje. Razlike u društvenim ulogama i zaposlenjima često su rodno usmjerene te se u vezi s time u istraživanjima ističe postojanje razlika među spolovima na prilagodbu umirovljenja (Heybroek, 2011.; Fadila i Alam, 2016.). Muškarci se teško prilagođavaju na umirovljenje zbog gubitka radne uloge – s tim gubitkom ostaju bez statusa u društvu prema kojem muškarci pridonose materijalno svojoj obitelji i pružaju sigurnost, a društvo nije jasno odredilo ulogu muškarca nakon umirovljenja, pa muškarci razvijaju osjećaje nesigurnosti i izgubljenosti (Hatch, 2000.; Bertić i sur., 2017.). Žene mogu provesti mnogo godina izvan radne uloge i brinuti se za druge (npr. vlastitu djecu, oboljele članove obitelji), stoga češće od muškaraca manipuliraju radnim i obiteljskim ulogama (Warner-Smith i sur., 2008.). S obzirom na to prijelaz u umirovljenje i radne uloge možda neće imati jasno određeni učinak na zadovoljstvo prilagodbom na umirovljenje jer su se one možda već prilagodile promjenama statusa zaposlenika ranije tijekom života (Heybroek, 2011.). Žene su, za razliku od muškaraca, više uključene u društvene živote (mrežu) na poslu te samim tim umirovljenjem gube socijalnu mrežu na poslu ili dio nje, a gubitak te socijalne mreže stvara im osjećaj nezadovoljstva i utječe na prilagodbu na umirovljenje (Kubicek i sur., 2011.). Bitna je činjenica i to da su žene neizmjereno odgovornije za kućanske poslove u mirovini u odnosu na muškarce i na isti način dodijeljena im je uloga njegovatelja koji pomaže bolesnim ili slabim članovima obitelji nakon umirovljenja (Heybroek, 2011.), stoga žene zbog manje autonomije u slobodnom vremenu u mirovini mogu imati i nižu razinu zadovoljstva životom od muškaraca (Heybroek, 2011., str. 8). S druge strane muškarci imaju više mogućnosti i veću vjerojatnost za pristup materijalnim resursima nego žene, što često vodi do adekvatnih materijalnih resursa koji poboljšavaju životne uvjete i zadovoljstvo životom u mirovini (Novak, 2012.; Moody, 2010.; Amaike i Olurode, 2014.).

1.3.2. Bračni status i prilagodba na umirovljenje

Zajednica dvoje ljudi, bila bračna ili samo veza, utječe na zadovoljstvo životom (Evans i Kelley, 2005.; Heybroek, 2011.). Istraživanjima je potvrđeno da su osobe koje su u zajednici – bračnoj ili izvanbračnoj – manje usamljene od razvedenih, udovaca i samaca te su ujedno i zadovoljnije umirovljenjem (Heybroek, 2011.; Fadila i Alam, 2016.). Dhaval i sur. (2008.) u svojem su istraživanju utvrdili da su osobe koje žive u nekom obliku veze zadovoljnije životom od osoba koje žive same, koje su razvedene ili udovci. Umirovljenici sa sretnijim brakovima imaju veću vjerojatnost za postizanje bolje psihološke dobrobiti tijekom umirovljenja (Pinquart i Schindler, 2007.; Wang, 2008.). Nije stoga iznenađujuće da gubitak partnera tijekom umirovljenja ima negativan učinak na psihološku dobrobit osobe, a s time i na prilagodbu na umirovljenje (van Solinge i Henkens, 2008.; Calvo i sur., 2009.). Prema gore navedenim istraživanjima, trebali bismo očekivati da će postojati razlika u uspješnosti prilagodbe na umirovljenje između oženjenih umirovljenika ili umirovljenika koji žive izvanbračnoj zajednici i onih umirovljenika koji su samci, udovci ili razvedeni.

1.3.3. Utjecaj načina i mjesta stanovanja na prilagodbu na umirovljenje

Život s članovima obitelji može igrati važnu ulogu u planiranju mirovine, bilo kroz njihovu uključenost ili utjecaj na razmišljanje pojedinca u donošenju odluka (Wang i Shi, 2014.). Događaji u životima članova obitelji mogu poslužiti kao odrednica u donošenju odluke o umirovljenju; tako naprimjer supružnici mogu uskladiti svoje vrijeme odlaska u mirovinu da bude u skladu s vremenom odlaska njihova partnera, a umirovljenje jednog partnera može ubrzati tranziciju i prilagodbu na umirovljenje drugog partnera (Curl i Townsend, 2008.; Wang i Shi, 2014.).

I potreba za skrbi o članovima obitelji može utjecati na proces umirovljenja. Istraživanja su pokazala da roditelji mogu odgoditi svoje umirovljenje sve do trenutka kad njihova djeca prestanu ovisiti o njima, dok se druge osobe mogu povući zbog skrbi o potrebitoj djeci, unucima ili ostalim članovima obitelji (Szinovacz i Davey, 2005.; Brown i Warner-Smith i sur., 2008.; Wang i Shi, 2014.).

Prema istraživanjima (Leszczynska-Rejchert, 2008.), glavni razlozi zbog kojih starije osobe nakon umirovljenja odlaze živjeti u domove za starije osobe jesu zdravstveni problemi, smrt supružnika ili članova obitelji, usamljenost te loši odnosi u obitelji. Većina umirovljenika koji odlaze živjeti u dom za starije uspješno se prilagodi životu u ustanovi i statusu umirovljenika (Szafranek, 2014.).

2. SVRHA, CILJ I HIPOTEZE RADA

Ovim istraživanjem želimo pomoći boljem razumijevanju načina na koji odlazak u mirovinu percipiraju starije osobe prema sociodemografskim karakteristikama te dati mogućnost u prepoznavanju faktora koji su povezani ili različiti s ne/uspješnošću prilagodbe na umirovljenje u jednoj zaokruženoj lokalnoj zajednici radi postizanja što bolje prilagodbe. Cilj rada jest ustanoviti razliku u uspješnosti prilagodbe na umirovljenje s obzirom na određene sociodemografske varijable (spol, bračni status, mjesto i način stanovanja).

Pomoću uvodno prikazanih znanstvenih iskustava definirana je pretpostavka da postoji razlika u prilagodbi starijih osoba na umirovljenje prema sociodemografskim karakteristikama. Prema tome su postavljene hipoteze:

H1: Postoji razlika u prilagodbi starijih osoba na umirovljenje prema spolu

H2: Postoji razlika u prilagodbi starijih osoba na umirovljenje prema bračnom statusu

H3: Postoji razlika u prilagodbi starijih osoba na umirovljenje prema načinu stanovanja

H4: Postoji razlika u prilagodbi starijih osoba na umirovljenje prema mjestu stanovanja.

3. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

3.1. Uzorak i prikupljanje podataka

Anketiranje je provedeno od početka veljače do lipnja 2018. godine na uzorku od 186 ispitanika starosti većoj od 65 godina koji žive u vlastitom kućanstvu i institucijama na području Bjelovara. Ustanove koje smo odabrali za provedbu istraživanja jesu Dom za starije osobe Bjelovar i Dom za starije i nemoćne osobe *Vita Nova*. Navedene ustanove odabrali smo jer pružaju više razina skrbi za starije osobe te su kapaciteta većeg od 150 korisnika, čime smo dobili veću raznolikost ispitanika. Uzeli smo u obzir da je jedna ustanova u državnom vlasništvu (Dom za starije osobe Bjelovar), a druga u privatnom (Dom za starije i nemoćne osobe *Vita Nova*) zbog pretpostavke da postoji razlika u financijskoj neovisnosti. Financijska je neovisnost, prema istraživanjima (Lovreković i Leutar, 2010.; Pomper, 2016.) u domovima za starije osobe, ocijenjena kao jedan od važnijih aspekata, preduvjeta za spokojnu starost.

Uz pomoć Matice umirovljenika Bjelovar i humanitarnih udruga na području Bjelovara (Liga protiv raka, Klub laringektomiranih osoba) došli smo do starijih osoba koje žive u vlastitom kućanstvu. Od prikupljenih popisa starijih osoba napravili

smo ukupnu bazu u programu *Excel*. Interval izbora jest svaka osoba po abecednom slijedu počevši od manjeg broja.

U istraživanje nisu bile uključene starije osobe kod kojih su ustanovljene teže kognitivne i psihofizičke bolesti (poput demencije, psihičkih bolesti, potpune nepokretnosti) koje nisu vezane uz normalan proces starenja. Također, da bi osobe mogle sudjelovati u istraživanju, morale su imati status umirovljenika i primanja iz mirovinskog fonda. Bitno je napomenuti da nitko od odabranih ispitanika nije odbio sudjelovati u istraživanju. Radi dobivanja što kvalitetnijih podataka i što manje varijabilnosti grešaka, anketiranje dostupnih pojedinaca provodili su autori ovoga istraživanja. Anketiranje je u prosjeku trajalo 23 minute. Prije provođenja anketiranja udruge i institucije obavijestile su svoje članove, korisnike, o provođenju istraživanja. Istraživanje je bilo anonimno i provodili smo ga u vremenu kada je to odgovaralo ispitanicima.

3.2. Opis instrumenata

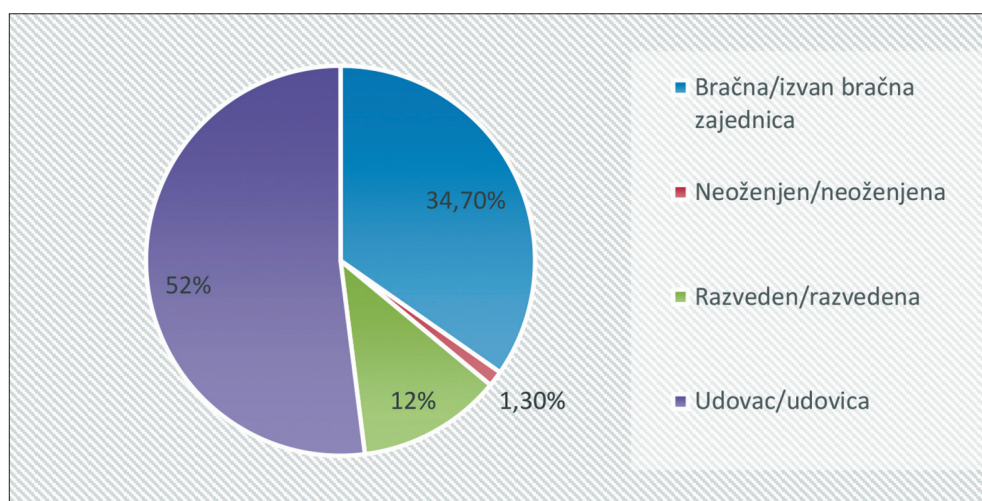
Za potrebe istraživanja prvi dio upitnika sadržava četiri vlastito izrađena sociodemografska pitanja vezana uz: spol (muški, ženski), bračni status (bračna ili izvanbračna zajednica, neoženjen/na, razveden/na, udovac/ica), način stanovanja (živi li osoba sama, sa svojim supružnikom ili partnerom, s obitelji i/ili ostalim članovima, s ostalim osobama ili korisnicima) i mjesto stanovanja (institucija, vlastito kućanstvo).

U drugom dijelu upitnika za potrebe provjere Atchleyeva (2004.) modela prilagodbe na umirovljenje korišten je standardizirani Upitnik faktora prilagodbe na umirovljenje (skraćeno MIR) (Penezić i sur., 2014.). Upitnik sadržava ukupno 67 tvrdnji, od kojih su 44 rasporedene u supskale (supskala stabilnosti, pripreme, medenog mjeseca, razočaranja, terminalna supskala, supskalaradne reaktivacije) i 23 tvrdnje koje su samostalne radi boljeg shvaćanja procesa prilagodbe na umirovljenje (Penezić i sur., 2014.). Ispitanici ocjenjuju Tvrdnje na Likertovoj opisnoj skali ocjenom 1 – 5.

3.3. Sociodemografske karakteristike ispitanika

Upitnike je ispunjavalo ukupno 186 starijih osoba, od čega 98 (53,36%) ispitanika živi u vlastitom kućanstvu, a ostalih 88 (46,64%) u institucijama. Od ukupnog broja ispitanika žene čine 63,8%, a muškarci 36,2%. Najmlađi ispitanik imao je 69 godina, a najstariji 88 godina. Prosječna dob ispitanika iznosila je 76 godina (SD = 4,46 g.), što je istovremeno i najučestalija dob u uzorku.

Najviše je ispitanika u istraživanju u udovištvu (52%), slijede ispitanici u bračnoj ili izvanbračnoj zajednici (34,7%), zatim razvedeni (12%), a najmanje je ispitanika (1,3%) koji su neoženjeni (grafikon 1). Kada podijelimo uzorak prema spolu, najviše je žena udovica, ujedno više nego muškaraca (Ž 59,8%, M 41,18%), a muškarci su više nego žene u bračnoj zajednici (Ž 26,42%, M 45,97%) (tablica 1). Takva razlika u dobivenim podacima između žena i muškaraca sasvim je opravdana jer žene, u usporedbi s muškarcima, duže žive i imaju više nefatalnih kroničnih stanja (Nakamura i Miyao, 2008.). Žene su brojnije od muškaraca u starijim dobnim skupinama, a ta se neravnoteža povećava s dobi (World Health Organization, 2007.).

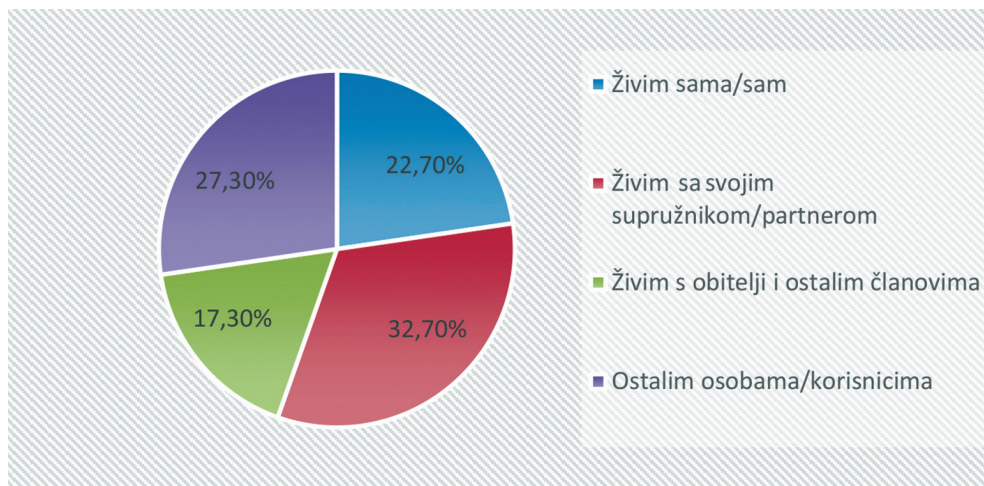

Grafikon 1. Udio ispitanika uključenih u istraživanje prema bračnom statusu

Tablica 1. Bračni status ispitanika uključenih u istraživanje ukupno i prema spolu

BRAČNI STATUS		N (186)	SPOL	
			M (68)	Ž (118)
1.	Bračna/izvanbračna zajednica	34,7%	45,97%	26,42%
2.	Neoženjen/neoženjena	1,3%	1,59%	1,15%
3.	Razveden/razvedena	12%	11,26%	12,63%
4.	Udovac/udovica	52%	41,18%	59,8%

Prema načinu stanovanja, većina ispitanika živi sa svojim supružnikom ili partnerom (32,7%), zatim s ostalim osobama ili korisnicima (27,3%) i sami (22,7%), a najmanje je onih koji žive s obitelji i ostalim članovima (17,3%) (grafikon 2, tablica 2).

Grafikon 2. Udio ispitanika uključenih u istraživanje prema načinu stanovanja

Tablica 2. Način stanovanja ispitanika uključenih u istraživanje ukupno i prema spolu

BRAČNI STATUS		N (186)	SPOL	
			M (68)	Ž (118)
1.	Živim sama/sam	22,7%	25,36%	20,7%
2.	Živim sa svojim supružnikom/partnerom	32,7%	36,54%	29,8%
3.	Živim s obitelji i ostalim članovima	17,3%	3,16%	/
4.	Ostalim osobama/korisnicima	27,3%	34,94%	49,44%

3.4. Metode obrade podataka

Rezultate smo obradili statističkim programom IBM SPSS Statistics v24.0. Uzorak je podijeljen na poduzorke sukladno hipotezama koje ispituje i provedeno je testiranje razlika. Za utvrđivanje normaliteta distribucije koristili smo Kolmogorov-Smirnovljev test (za više od 50 distribucija) i Shapiro-Wilk test (za manje od 50 distribucija). Izmjerena distribucija rezultata nije normalna ($p < 0,05$). Budući da većina distribucija značajno odstupa od normalne raspodjele, a da ne bismo došli do pogrešnih zaključaka, testiranje razlika među grupama provedeno je neparametrijskim postupcima: Mann-Whitneyevim testom (za ispitivanje razlika između dviju različitih skupina ispitanika) ili Kruskal-Wallisovim testom (za ispitivanje razlika između više od dvije različite skupine ispitanika i *post hoc* analizom Mann-Whitneyevim testom da bismo ustanovili o kojim se skupinama ispitanika radi). Za nivo značajnosti uzeli smo razliku jednaku ili manju od 5% rizika ($p \approx 0,05$).

Navedenim testovima ispitujemo postoji li statistički značajna razlika u odgovorima među skupinama ispitanika, ali tim testovima ne možemo ispitati uzrok te razlike. Dobiveni rezultati bit će interpretirani prema modificiranom Atachleyevu (2004.) modelu prilagodbe na umirovljenje koji je korišten u izradi Upitnika faktora prilagodbe na umirovljenje (Penezić i sur., 2014.), a definira što smjer rezultata u svakoj fazi prikazuje.

4. REZULTATI

4.1. Razlika u prilagodbi na umirovljenje prema spolu

Iz tablice 3 vidljivo je da karakteristike Mann-Whitneyjeva testa ne ukazuju na značajne razlike među rezultatima muških i ženskih ispitanika na supskalama Upitnika MIR ($p > 0,05$). Ne postoji razlika u percepciji faktora prilagodbe na umirovljenje kod muških i ženskih ispitanika.

Tablica 3. Mann-Whitneyjev test za testiranje razlika između rezultata muških i ženskih ispitanika u Upitniku MIR

SUPSKALE	SPOL	N	MEAN RANK	P
FAZA PRIPREME	muški	68	144,43	0,41
	ženski	118	137,75	
FAZA MEDENOG MJESECA	muški	68	143,15	0,55
	ženski	118	138,59	
FAZA RAZOČARANJA	muški	68	131,44	0,13
	ženski	118	146,29	
FAZA STABILNOSTI	muški	68	137,69	0,56
	ženski	118	142,18	
TERMINALNA FAZA	muški	68	143,48	0,51
	ženski	118	138,38	
FAZA RADNE REAKTIVACIJE	muški	68	135,82	0,35
	ženski	118	143,41	
GROUPING VARIABLE: SPOL				

4.2. Razlika u prilagodbi na umirovljenje prema bračnom statusu

Iz tablice 4 vidljivo je da se pojedine kategorije ispitanika s obzirom na bračno stanje značajno razlikuju na supskalama pripreme ($p = 0,01$), medenog mjeseca ($p = 0,00$), stabilnosti ($p = 0,02$) i terminalne faze ($p = 0,00$) Upitnika MIR.

Tablica 4. Kruskal-Wallisov test usporedbe prema bračnom statusu ispitanika na Upitniku MIR

SUBSKALE	CHI-SQUARE	P
FAZA PRIPREME	28,911	< 0,01
FAZA MEDENOG MJESECA	49,705	< 0,00
FAZA RAZOČARANJA	2,237	0,52
FAZA STABILNOSTI	47,066	< 0,02
TERMINALNA FAZA	39,554	< 0,00
FAZA RADNE REAKTIVACIJE	1,119	0,77
GROUPING VARIABLE: BRAČNO STANJE		

Radi utvrđivanja o kojim se kategorijama (bračnog statusa) radi, primijenjena je *post hoc* analiza Mann-Whitneyevim testom. U tablici 5 prikazani su samo rezultati, gdje je utvrđena statistički značajna razlika među parovima unutar supskala. Ispitanici koji navode da žive u zajednici postižu statistički značajno više rezultate na supskali *pripreme* u odnosu na ispitanike koji su razvedeni ($p = 0,01$) i onih koji žive u udovištvu ($p = 0,02$); više rezultate postižu i na supskali medenog mjeseca (razvedeni $p = 0,01$; udovištvo $p = 0,02$) i stabilnosti (udovištvo $p = 0,00$), a niže rezultate na supskali terminalne faze (razvedeni $p = 0,00$; udovištvo $p = 0,00$). Dobiveni rezultati prikazuju da su ispitanici koji su u zajednici, bila ona bračna ili izvanbračna, bolje prilagođeni na umirovljenje, za razliku od ispitanika koji su razvedeni i u udovištvu. Ispitanici koji žive u zajednici poduzeli su aktivnosti i zadovoljni su tim aktivnostima jer su im pomogle da stvore set kriterija koje su im vodilje kroz svakodnevni život, a pomogle su im da se bolje prilagode na umirovljenje.

Tablica 5. Mann-Whitneyjev test za testiranje razlika među rezultatima ispitanika prema bračnom statusu na supskalama Upitnika MIR

SUBSKALE	BRAČNO STANJE	N	MEAN RANK	P
FAZA PRIPREME	Bračna/izvanbračna zajednica	64	41,32	0,01
	Razveden/razvedena	22	18,69	
	Bračna/izvanbračna zajednica	64	81,57	0,02
	Udovac/udovica	97	44,12	
FAZA MEDENOG MJESECA	Bračna/izvanbračna zajednica	64	42,68	0,00
	Razveden/razvedena	22	14,75	
	Bračna/izvanbračna zajednica	64	91,52	0,02
	Udovac/udovica	97	48,15	
FAZA STABILNOSTI	Bračna/izvanbračna zajednica	64	91,27	0,00
	Udovac/udovica	97	48,32	
TERMINALNA FAZA	Bračna/izvanbračna zajednica	64	28,85	0,00
	Razveden/razvedena	22	54,72	
	Bračna/izvanbračna zajednica	64	42,63	0,00
	Udovac/udovica	97	80,74	

4.3. Razlika u prilagodbi na umirovljenje prema načinu stanovanja

Iz tablice 6 vidljivo je da se pojedine kategorije ispitanika s obzirom na način stanovanja značajno razlikuju na supskalama pripreme ($p = 0,01$), medenog mjeseca ($p = 0,03$), razočaranja ($p = 0,00$), stabilnosti ($p = 0,00$) i terminalne faze ($p = 0,00$) Upitnika MIR.

Tablica 6. Kruskal-Wallisov test usporedbe prema način stanovanja ispitanika na Upitniku MIR

SUBSKALE	CHI-SQUARE	P
FAZA PRIPREME	39,646	< 0,01
FAZA MEDENOG MJESECA	47,363	< 0,03
FAZA RAZOČARANJA	12,839	< 0,00
FAZA STABILNOSTI	49,581	< 0,00
TERMINALNA FAZA	40,280	< 0,00
FAZA RADNE REAKTIVACIJE	2,034	0,56
GROUPING VARIABLE: NAČIN STANOVANJA		

Radi utvrđivanja o kojim se kategorijama (načina stanovanja) radi, primijenjena je *post hoc* analiza Mann-Whitneyevim testom. U tablici 7 prikazani su samo rezultati gdje je utvrđena statistički značajna razlika među parovima unutar supskala. Ispitanici koji navode da žive sa supružnikom ili partnerom postižu statistički značajno više rezultate na supskali *pripreme* u odnosu na ispitanike koji žive sami ($p = 0,00$) i onih koji žive s ostalim osobama ili korisnicima ($p = 0,00$), više rezultate postižu i na supskali *medenog mjeseca* (koji žive sami $p = 0,00$; ostalim osobama ili korisnicima $p = 0,02$), i *stabilnosti* (koji žive sami $p = 0,00$; ostalim osobama i korisnicima $p = 0,00$), a niže rezultate na supskali *razočaranja* (koji žive sami $p = 0,00$) i *terminalne faze* (koji žive sami $p = 0,00$; ostalim osobama ili korisnicima $p = 0,02$). Isto tako ispitanici koji žive s obitelji i ostalim članovima postižu statistički značajno više rezultate od ispitanika koji žive sami na supskalama *medenog mjeseca* ($p = 0,00$) i *stabilnosti* ($p = 0,00$) te niže rezultate na supskalama *razočaranja* ($p = 0,00$) i *terminalne faze* ($p = 0,00$). Dobiveni rezultati prikazuju da su ispitanici koji žive sa supružnikom ili partnerom bolje prilagođeni na umirovljenje za razliku od ispitanika koji žive sami i s ostalim osobama ili korisnicima, dok ispitanici koji žive s obitelji i ostalim članovima iskazuju bolju prilagodbu na umirovljenje samo od ispitanika koji žive sami. Ispitanici koji žive sa supružnikom ili partnerom poduzeli su aktivnosti prema svojim mogućnostima i zadovoljni su tim aktivnostima jer su im pomogle da stvore set kriterija koji su im vodilje kroz svakodnevni život a pomogle su im da se bolje prilagode na umirovljenje, za razliku od ispitanika koji žive sami i s ostalim osobama ili korisnicima. I ispitanici koji žive s obitelji i ostalim članovima pozitivno su orijentirani te su također poduzeli aktivnosti koje su im pomogle u prilagodbi na umirovljenje, za razliku od ispitanika koji žive sami.

Tablica 7. Mann-Whitneyjev test za testiranje razlika između rezultata ispitanika prema načinu stanovanja na supskalama Upitnika MIR

SUBSKALE	NAČIN STANOVANJA	N	MEAN RANK	P
FAZA PRIPREME	Sa supružnikom/partnerom	61	50,79	0,00
	Sam/sama	42	29,34	
	Sa supružnikom/partnerom	61	78,76	0,00
	Ostalim osobama/korisnicima	51	41,48	
FAZA MEDENOG MJESECA	Sa supružnikom/partnerom	61	51,77	0,00
	Sam/sama	42	27,93	
	S obitelji i ostalim članovima	32	66,33	0,00
	Sam/sama	42	41,07	
	Sa supružnikom/partnerom	61	80,91	0,02
	Ostalim osobama/korisnicima	51	39,85	

FAZA RAZOČARANJA	Sa supružnikom/partnerom	61	31,76	0,00
	Sam/sama	42	86,84	
	S obitelji i ostalim članovima	32	37,59	0,00
	Sam/sama	42	66,79	
FAZA STABILNOSTI	Sa supružnikom/partnerom	61	51,31	0,00
	Sam/sama	42	28,59	
	S obitelji i ostalim članovima	32	71,57	0,00
	Sam/sama	42	38,2	
	Sa supružnikom/partnerom	61	82,28	0,00
	Ostalim osobama/korisnicima	51	38,82	
TERMINALNA FAZA	Sa supružnikom/partnerom	61	33,3	0,00
	Sam/sama	42	54,54	
	Sa supružnikom/partnerom	61	35,39	0,00
	Ostalim osobama/korisnicima	51	74,17	
	S obitelji i ostalim članovima	32	26,5	0,00
	Sam/sama	42	62,85	

4.4. Razlika u prilagodbi na umirovljenje prema mjestu stanovanja

Iz tablice 8 vidljivo je da karakteristike Mann-Whitneyjeva testa ukazuju na značajne razlike između rezultata ispitanika koji žive u vlastitom kućanstvu i onih u institucijama na sljedećim supskalama Upitnika MIR. Ispitanici koji navode da žive u vlastitom kućanstvu postižu značajno niže rezultate na supskali *razočaranja* ($p = 0,00$) i *terminalne faze* ($p = 0,00$) te više rezultate na supskalama *stabilnosti* ($p = 0,00$) i *radne reaktivacije* ($p = 0,02$) u odnosu na ispitanike koji žive u institucijama. Dobiveni rezultati prikazuju da su ispitanici koji žive u vlastitom kućanstvu zadovoljni ostvarenim aktivnostima u skladu sa svojim mogućnostima i resursima koje posjeduju, a vodilja su im kroz življenje u mirovini, te svakodnevno sudjeluju u njima jer uloga nemoćne osobe nije im organizirajući faktor u životu, za razliku od ispitanika koji žive u institucijama.

Tablica 8. Mann-Whitneyjev test za testiranje razlika između rezultata ispitanika prema mjestu stanovanja na supskalama Upitnika MIR

SUBSKALE	MJESTO STANOVANJA	N	MEAN RANK	P
FAZA PRIPREME	u instituciji	88	142,57	0,11
	u vlastitom kućanstvu	98	158,54	
FAZA MEDENOG MJESECA	u instituciji	88	145,64	0,32
	u vlastitom kućanstvu	98	155,43	
FAZA RAZOČARANJA	u instituciji	88	164,18	< 0,00
	u vlastitom kućanstvu	98	136,64	
FAZA STABILNOSTI	u instituciji	88	118,27	< 0,00
	u vlastitom kućanstvu	98	183,16	
TERMINALNA FAZA	u instituciji	88	180,35	< 0,00
	u vlastitom kućanstvu	98	120,25	
FAZA RADNE REAKTIVACIJE	u instituciji	88	139,52	< 0,02
	u vlastitom kućanstvu	98	161,62	
GROUPING VARIABLE: MJESTO STANOVANJA				

RASPRAVA

Kako bismo odgovorili na postavljeni problem istraživanja, testiranje razlika među grupama provedeno je neparametrijskim postupcima jer izmjerena distribucija rezultata odstupa od normalne raspodjele ($p < 0,05$). Za nivo značajnosti uzeli smo razliku jednaku ili manju od 5% rizika ($p \notin 0,05$).

Provedenim analizama nismo potvrdili hipotezu 1 o tome da postoji razlika u prilagodbi starijih osoba na umirovljenje prema spolu. Rezultati Mann-Whitneyjeva testa prikazuju nepostojanje razlika između rezultata ispitanica i ispitanika na supskalama Upitnika MIR. I dosadašnja istraživanja daju podijeljene rezultate. Muškarci se teško prilagođavaju na umirovljenje zbog gubitka radne uloge jer s tim gubitkom ostaju bez statusa u društvu prema kojem muškarci pridonose materijalno svojoj obitelji i pružaju sigurnost, a društvo nije jasno odredilo ulogu muškarca nakon umirovljenja, pa muškarci razvijaju osjećaj nesigurnosti i izgubljenosti (Hatch, 2000.; Bertić i sur., 2017.). Žene su, za razliku od muškaraca, više uključene u društvene živote (mrežu) na poslu, pa umirovljenjem gube socijalnu mrežu na poslu ili dio nje, a gubitak te socijalne mreže stvara im osjećaj nezadovoljstva i utječe na prilagodbu na umirovljenje (Kubicek i sur., 2011.), dok s druge strane muškarci imaju veću

vjerojatnost za pristup većim i materijalnim resursima negoli žene, što često vodi u adekvatne materijalne resurse koji poboljšavaju životne uvjete i zadovoljstvo životom u mirovini (Novak, 2012.; Moody, 2010.; Amaike i Olurode, 2014.). Međutim, Heybroek (2011.) u svojem istraživanju dolazi do zaključka da odlazak u mirovinu neće imati određeni učinak na prilagodbu na umirovljenje kod žena jer one tijekom života iskuse više socijalnih uloga i možda su se već prilagodile promjenama statusa zaposlenika ranije tijekom života. Također, svoje dobivene rezultate možemo opravdati i činjenicom da je generacija koja u proteklih deset do petnaest godina odlazi u mirovinu *baby boom* generacija. *Boomeri* su prva skupina u kojoj je velik broj žena u radnom odnosu i trenutno se povlače iz karijere, a tradicionalni pogledi umirovljenja pretežno su postavljeni oko uloge muškarca kao hranitelja obitelji koji se ne odražavaju na žene sa specifičnim karijerama i životnim putovima (Christie-Mizell, 2006.; Alley i Crimmins, 2007.; Kojola i Moen, 2016.).

Provedenim analizama potvrdili smo hipotezu 2 da postoji razlika u prilagodbi starijih osoba na umirovljenje prema bračnom statusu. Ispitanici koji žive u bračnoj ili izvanbračnoj zajednici bolje su prilagođeni na umirovljenje, a to nam potvrđuju statistički značajno viši rezultati na supskalama pripreme, medenog mjeseca i stabilnosti te niži rezultati na supskali terminalne faze od razvedenih ispitanika i onih koji žive u udovištvu. Takvi rezultati sasvim su opravdani jer je u istraživanjima potvrđeno da su osobe koje žive u zajednici, bila ona bračna ili izvanbračna, manje usamljene od razvedenih, udovaca i samaca te su ujedno i zadovoljnije umirovljenjem (Heybroek, 2011.; Fadila i Alam, 2016.). U istraživanjima je i utvrđeno da su osobe koje žive u nekom obliku veze zadovoljnije životom od osoba koje žive same, koje su razvedene ili udovci, a umirovljenici sa sretnijim brakovima imaju još veću vjerojatnost za postizanje bolje psihološke dobrobiti tijekom umirovljenja (Pinquart i Schindler, 2007.; Wang, 2008.; Dhaval i sur., 2008.). Bitno je navesti da su u terminalnoj fazi, fazi kada osoba više nije usmjerena na ulogu umirovljenika zbog zaokupljenosti drugim stvarima kao što su usamljenost te posebice bolest, naši ispitanici koji žive u bračnoj ili izvanbračnoj zajednici postigli statistički značajno manje rezultate za razliku od razvedenih i onih koji žive u udovištvu. Dobivene rezultate na supskali terminalne faze možemo opravdati prethodno navedenim istraživanjima koja navode da gubitak partnera tijekom umirovljenja ima negativan učinak na psihološku dobrobit osobe, a time i na prilagodbu na umirovljenje (van Solinge i Henkens, 2008.; Calvo i sur., 2009.).

Provedenim analizama potvrdili smo hipotezu 3 da postoji razlika u prilagodbi starijih osoba na umirovljenje prema načinu stanovanja. Ispitanici koji žive sa supružnikom ili partnerom te oni koji žive s obitelji i ostalim članovima bolje su prilagođeni na umirovljenje, a to nam potvrđuju statistički značajno viši rezultati na

supskalama pripreme, medenog mjeseca i stabilnosti te niži rezultati na supskalama razočaranja i terminalne faze od ispitanika koji žive sami i s ostalim osobama ili korisnicima. Kao i kod prethodno dobivenih rezultata, gdje smo potvrdili važnost zajednice, bila ona bračna ili izvanbračna, i njezin pozitivan utjecaj na prilagodbu na umirovljenje, takve slične rezultate dobivamo kad ih kategoriziramo prema načinu stanovanja. Takvi rezultati sasvim su očekivani jer, prema istraživanjima, život s članovima obitelji može igrati važnu ulogu u planiranju mirovine bilo kroz uključenost bilo kroz njihov utjecaj na razmišljanje pojedinca u donošenju odluka (Wang i Shi, 2014.), a umirovljenje jednog partnera može ubrzati tranziciju i prilagodbu na umirovljenje drugog partnera (Curl i Townsend, 2008.; Wang i Shi, 2014.). Nikako ne smijemo izostaviti da su osobe koje žive s partnerom manje usamljene od osoba koje žive same te su ujedno i zadovoljnije umirovljenjem (Heybroek, 2011.; Fadila i Alam, 2016.), što upravo i naši rezultati potvrđuju.

Provedenim analizama potvrdili smo hipotezu 4 da postoji razlika u prilagodbi starijih osoba na umirovljenje prema mjestu stanovanja. Ispitanici koji žive u vlastitom kućanstvu iskazuju bolju prilagodbu na umirovljenje, za razliku od ispitanika koji žive u institucijama, a to nam potvrđuju statistički značajno viši rezultati na supskalama pripreme, medenog mjeseca i stabilnosti te niži rezultati na supskalama razočaranja i terminalne faze Upitnika MIR. Dobiveni rezultati razlikuju se od rezultata istraživanja također provedenih u Hrvatskoj među ispitanicima koji žive u institucijama i onih u vlastitom kućanstvu. U istraživanjima je utvrđeno da osobe koje žive u domu umirovljenika procjenjuju svoju kvalitetu života boljom u odnosu na osobe koje žive u vlastitom kućanstvu (Brajković, 2010.; Pomper, 2016.; Kovač, 2017.). Na temelju navedenih istraživanja autori objašnjavaju da su dobiveni rezultati postignuti time što osobe u domu primaju dovoljnu količinu emocionalne, materijalne i socijalne brige (Brajković, 2010.; Pomper, 2016.; Kovač, 2017.). U Hrvatskoj je još relativno malo relevantnih istraživanja koja su usmjerena prema procesu umirovljenja, posebice kod osoba koje žive u institucijama. Moramo uzeti u obzir da je naše istraživanje konceptualno postavljeno prema Atchleyevoj (1976.) modifikaciji Maddoxove (1968.) *teorije kontinuiteta*, a sama teorija kontinuiteta razvijena je prema modifikacijama teorija *smanjene aktivnosti* (Cumminga i Henryja, 1961.) i *teorije aktivnosti* (Havighurstove, 1961.). Stoga naše dobivene rezultate prema mjestu stanovanja možemo najbolje usporediti s istraživanjem čiji rezultati pokazuju da umirovljenjem kod osoba koje žive u vlastitom kućanstvu može doći do obnavljanja poslova koje osoba nije bila prije u mogućnosti raditi kvalitetno ili nije imala vremena (npr. kao što su kuhanje, rad po kući, uređivanje voćnjaka, hobiji i dr.), što bi moglo pozitivno utjecati na umirovljenje (Osborne, 2012.). A to potvrđuju i naši dobiveni viši rezultati ispitanika koji žive u vlastitom kućanstvu u odnosu na ispitanike koji su institucionalizirani na supskali radne reaktivacije Upitnika MIR.

6. ZAKLJUČAK

Sam proces prilagodbe na umirovljenje zahtijeva planiranje i prilagodbu, a to može potrajati nekoliko godina i uključivati određene faze kroz koje će pojedinac proći. Prilagodbu odlaska u mirovinu treba promatrati kao složen i dugotrajan proces zbog puno faktora koji na to mogu utjecati.

U našem istraživanju na uzorku od 186 starijih osoba provedene analize potvrdile su statistički značajne razlike u prilagodbi na umirovljenje prema sociodemografskim karakteristikama ispitanika na Upitniku MIR. Kod sociodemografskih karakteristika potvrdili smo razlike prema bračnom statusu te načinu i mjestu stanovanja, a između spolova nismo utvrdili značajne razlike u prilagodbi na umirovljenje, što i sama istraživanja drugih autora također potvrđuju. Dobiveni rezultati ukazuju da najbolju prilagodbu na umirovljenje prema Upitniku MIR iskazuju ispitanici prema sljedećim sociodemografskim karakteristikama: 1) prema bračnom statusu, ispitanici koji su u bračnoj ili izvanbračnoj zajednici, 2) prema načinu stanovanja, ispitanici koji žive sa supružnikom ili partnerom i oni koji žive s obitelji i ostalim članovima, 3) prema mjestu stanovanja, oni koji žive u vlastitom kućanstvu.

Prikaz slučaja o prilagodbi na umirovljenje potiče na promišljanje kako starije osobe doživljavaju taj proces. Moramo se složiti s činjenicom da na samu prilagodbu na umirovljenje utječe niz faktora koji mogu utjecati na svakoga pojedinca individualno. Bitno je navesti da nakon samoga umirovljenja pojedincu preostaje dugi niz godina koje ne smiju biti zanemarene jer su od velike važnosti za njegovu obitelj, samoga pojedinca i društvo. Stoga naše istraživanje ima potencijalne implikacije na socijalne programe osmišljene za poboljšanje blagostanja i dobrobiti starijih osoba i pružanjem boljeg razumijevanja o tome kako odlazak u mirovinu percipiraju određene skupine starijih osoba. Ovim istraživanjem otvaramo prostor za daljnja istraživanja i nove rasprave, a kao prijedlog za nastavak istraživanja prvenstveno predlažemo provjeru značajnosti rezultata na uzorku ispitanika u sličnim sredinama, ali i istraživanje drugih faktora kao što su ekonomski te utjecaj zdravlja i socijalne podrške.

Literatura

1. Alavinia, Seyed Mohammad; Burdorf Alex (2008), Unemployment and Retirement and ill Health: A cross-sectional analysis across European countries. *International Archives of Occupational and Environmental Health*, 82 (1), str. 39-45.
2. Alley, Dawn; Crimmins, Eileen (2007), The demography of aging and work. U: K. Shultz (ur.) i G. Adams (ur.), *Aging and work in the 21st century*. Mahwah: Lawrence Erlbaum Associates, str. 7-23.
3. Akrap, Anđelko; Barić, Vinko; Gelo, Jakov; Čipin, Ivan; Smolić, Šime; Marin, Strmota. (2013), *Ekonomika starenja u Hrvatskoj*. Zagreb: Ekonomski fakultet.

4. Atchley, Robert C. (1976), *The sociology of retirement*. New York: John Wiley and Sons.
5. Atchley, Robert C.; Barusch, Amanda S. (2004), *Social Forces and Aging. An Introduction to Social Gerontology*. 10th Edition. Wadsworth: Belmont CA.
6. Amaike, Bola; Olurode, Lai (2014), Gender Differentials in Retirement Antecedents and Life Satisfaction of Formal Sector Retirees in Lagos State, Nigeria. *The Journal of Aging in Emerging Economies*, 4 (2), str. 5-31.
7. Bertić, Želimir; Telebuh, Mirjana; Znika, Mateja (2017), Umirovljenje i prilagodba na umirovljenje u starijoj životnoj dobi. U: B. Filej (ur.), *5. Međnarodna znanstvena konferenca, Za čovleka gre: Interdisciplinarnost, transnacionalnost in gradnja mostov*. Maribor: Alma Mater Europaea – ECM, str. 471-481.
8. Brajković, Lovorka (2011), Kvaliteta života u trećoj životnoj dobi nakon umirovljenja. U: G. Vuletić (ur.), *Kvaliteta života i zdravlje*. Osijek: Filozofski fakultet, str. 93-118.
9. Brajković, Lovorka (2010), *Pokazatelji zadovoljstva životom u trećoj životnoj dobi*. Disertacija. Zagreb: Medicinski fakultet.
10. Brown, Tyson; Warner, David (2008), Divergent pathways? Racial/ethnic differences in older women's labor force withdrawal. *Journal of Gerontology*, 63 (3), str. 122-134.
11. Calvo, Esteban; Haverstick, Kelly; Sass, Steven (2009), Gradual retirement, sense of control, and retirees' happiness. *Research on Aging*, 31 (1), str. 112-135.
12. Christie-Mizell, Andre' (2006), The effects of traditional family and gender ideology on earnings: Race and gender differences. *Journal of Family and Economic Issues*, 27 (1), str. 48-71.
13. Cumming, Elaine; William, Henry (1961), *Growing Old, the Process of Disengagement*. New York: Basic Books.
14. Curl, Angela; Townsend, Aloen (2008). Retirement transitions among married couples. *Journal of Workplace Behavioral Health*, 23 (1-2), str. 89-107.
15. Dhaval, Dave; Rashad, Inas; Spasojevic, Jasmina (2008), The effects of retirement on physical and mental health outcomes. *Southern Economic Journal*, 75 (2), str. 497-523.
16. Denton, Frank; Spencer, Byron (2009), What is retirement? A review and assessment of alternative concepts and measures. *Canadian Journal on Aging*, 28 (1), str. 63-76.
17. Državni Zavod za statistiku (2020), *Procjena stanovništva Republike Hrvatske u 2019*. Dostupno na mrežnoj stranici: https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2020/07-01-03_01_2020.htm (pristupljeno 22. travnja 2021).
18. Europska komisija (2019), *Utjecaj demografskih promjena u Europi*. Dostupno na mrežnoj stranici: https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/new-push-european-democracy/impact-demographic-change-europe_hr (pristupljeno 22. travnja 2021).
19. Eurostat (2019), *Old-age dependency ratio increasing in the EU*. Dostupno na mrežnoj stranici: <https://ec.europa.eu/eurostat/en/web/products-eurostat-news/-/ddn-20200713-1> (pristupljeno 22. travnja 2021).
20. Evans, M.D.R.; Kelley, Jonathan (2005). *Marital Biographies and Subjective Well Being: The Effect of De Facto Status Differs for the Never Married and the Divorced*. Melbourne: Institute of Applied Economic and Social Research.
21. Fadila, Doaa El Sayed; Alam, Raefa Refaat (2016), Factors affecting adjustment to retirement among retirees' elderly persons. *Journal of Nursing Education and Practice*, 6 (8), str. 112-122.

22. Hatch, Laurie Russell (2000), *Beyond Gender Differences: Adaption to Aging in Life Course Perspective*. New York: Baywood Publishing Company, Inc.
23. Havighurst, Robert J. (1961), Successful aging. *The Gerontologist*, 1 (1), str. 8-13.
24. Heybroek, Lachlan (2011), Life Satisfaction and Retirement: A Latent Growth Mixture Modelling Approach. University of Queensland: School of Social Science. *Work, Aging and Retirement*, 1 (2), str. 166-180.
25. Kojola, Erik; Moen, Phyllis (2016), No more lock-step retirement: Boomers' shifting meanings of work and retirement. *Journal of Aging Studies*, 36, str. 59-70.
26. Kovač, Antonia (2017). *Kvaliteta života u domovima za starije i nemoćne*. Završni rad. Sveučilište u Osijeku: Medicinski fakultet.
27. Kubicek, Bettina; Korunka, Christian; Raymo, James; Hoonakker, Peter (2011), Psychological well-being in retirement: The effects of personal and gendered contextual resources. *Journal of Occupational Health Psychology*, 16 (2), str. 230-246.
28. Leszczynska-Rejchert, Anna (2008), *Wspomaganie osób starszych w domach pomocy społecznej*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.
29. Lovreković, Marija; Leutar, Zdravka (2010). *Kvaliteta života osoba u domovima za starije i nemoćne osobe u zagrebu*. *Socijalna ekologija*, 19 (1), str. 55-79.
30. Maddox, George L. (1968), *Persistence of life style among the elderly: A longitudinal study of patterns of social activity in relation to life satisfaction*. U: B. Neugarten (ur.), *Middle Age and Aging: A Reader in Social Psychology*. Chicago: University of Chicago Press, str. 181-183.
31. Moody, Harry (2010), *Ageing: Concepts and Controversies*. 6th edition. United States: Pine Forge Press.
32. Novak, Mark (2012), *Issues in Ageing*. 3rd Edition. Boston: Pearson Education.
33. Osborne, John (2012), Psychological Effects of the Transition to Retirement Effets psychologiques de la transition vers la retraite. *Canadian Journal of Counselling and Psychotherapy*, 46 (1), str. 45-58.
34. Ovesnik, Rok; Ovsenik, Marija; Kmetec, Polona; Valenčak, Urška (2012), Priprema na umirovljenje i kvaliteta slobodnog vremena seniora. U: M. Plenković (ur.), *Society And Technology 2012 – Dr. Juraj Plenković*. Zagreb: Hrvatsko komunikološko društvo, str. 565-659.
35. Penezić, Zvezdan; Lacković-Grgin, Katica; Lukačić, Andrijana (2014), Upitnik faktora prilagodbe na umirovljenje – MIR. U: V. Čubela Andorić i sur. (ur.), *Zbirka psiholoških skala i upitnika*. Zadar: Filozofski fakultet, str. 65-77.
36. Petkoska, Jasmina; Earl, Joanne K. (2009), Understanding the Influence of Demographic and Psychological Variables on Retirement Planning. *Psychology and Aging, American Psychological Association*, 24 (1), str. 245-251.
37. Pinguart, Martin; Schindler, Ines (2007), Changes of life satisfaction in the transition to retirement: A latent-class approach. *Psychology and Aging*, 22 (3), str. 442-455.
38. Pomper, Valentina (2016), *Kvaliteta života osoba starije životne dobi u zajednici*. Završni rad. Varaždin: Sveučilište Sjever.
39. Schulz, Richard; Noelker, Linda S.; Rockwood, Kenneth; Sprott, Richard L. (2006), *The Encyclopedia of Ageing: A-K*. New York: Springer Publishing Company.

40. Shultz, Kenneth S.; Wang, Mo (2011), Psychological perspectives on the changing nature of retirement. *American Psychologist*, 66 (3), str. 170-179.
41. Szafranek, Anna (2014), Retired Elderly In A Care Institution – The Process Of Adaptation To Life In A Social Care Home. *Studia Humanistyczne Agh*, 13 (4), str. 199-213.
42. Szinovacz, Maximiliane E. (2003), Contexts and pathways: Retirement as institution, process, and experience. U: G. Adams (ur.) i T. Beehr (ur.), *Retirement: Reasons, Processes, and Results*. New York: Springer Publishing Company, str. 6-52.
43. Szinovacz, Maximiliane; Davey, Adam (2005), Retirement and Marital Decision Making: Effects on Retirement Satisfaction. *Journal of Marriage and Family*, 67 (2), str. 387-398.
44. Touhy, Theris A.; Jett, Kathleen F. (2014), *Ebersole and Hess' Gerontological Nursing and Healthy Aging*. Fourth edition. St. Louis, Missouri: Elsevier.
45. van Solinge, Hanna; Henkens, Kène (2008), Adjustment to and Satisfaction With Retirement: Two of a Kind?. *Psychology and Aging*, 23 (2), str. 422-434.
46. van Solinge, Hanna (2012), Adjustment to retirement. U: M. Wang (ur.), *The Oxford handbook of retirement*. New York: Oxford University Press, str. 1-27.
47. von Bonsdorff, Monika; Ilmarinen, Juhani (2012), Continuity Theory and Retirement. U: M. Wang (ur.), *The Oxford Handbook of Retirement*. New York: Oxford University Press, str. 1-29.
48. Wang, Mo (2007), Profiling retirees in the retirement transition and adjustment process: examining the longitudinal change patterns of retirees' psychological well-being. *Journal of Applied Psychology*, 92 (2), str. 455-474.
49. Wang, Mo; Zhan, Yujie; Liu, Songqi; Shultz, Kenneth (2008), Antecedents of bridge employment: a longitudinal investigation. *Journal of Applied Psychology*, 93 (4), str. 818-830.
50. Wang, Mo; Shultz, Kenneth (2010), Employee retirement: a review and recommendations for future investigation. *Journal of Management*, 36 (1), str. 172-206.
51. Wang, Mo; Henkens, Kène; van Solinge, Hanna (2011), Retirement Adjustment: A Review of Theoretical and Empirical Advancements. *American Psychologist*, 66 (3), str. 204-213.
52. Wang, Mo; Shi, Junqi (2014), Psychological Research on Retirement. *Annual Review of Psychology*, 65, str. 1-25.
53. Warner-Smith, Penny; Powers, Jennifer; Hampson, Andrew (2008), *Women's experiences of paid work and planning for retirement*. Australia: Department of Families, Community Services and Indigenous Affairs.

The Sociodemographic Factors of Adjustment of Elderly Persons to Retirement in Bjelovar

Summary

Continuous increase in senior population is logically accompanied by an increase in the number of retired persons. The retirement adjustment process includes planning and adaptation, which may last up to several years and encompass certain phases an individual ought to pass through. This research aims at achieving a better understanding of the manner in which elderly persons perceive retirement according to sociodemographic characteristics, and at recognising certain factors that are linked with either successful or unsuccessful retirement adjustment. The research involved 186 persons of both sexes, over 65 years of age, from the Bjelovar area, living in their own household or in institutions. A general information questionnaire was drafted, and the MIR Questionnaire for defining differences in the adjustment to retirement according to Atchley's model (2004) was used. The best adjustment to retirement have shown respondents with the following sociodemographic characteristics: 1) according to marital status, persons either married or in civil partnership; 2) according to living arrangements, persons living with their spouse or partner, and those living with their family and other family members; 3) according to place of stay, persons living in their own household.

Keywords: Atchley's model; Bjelovar; adjustment; sociodemographic factors; elderly persons; retirement.

Dr. sc. Želimir Bertić

Zavod za javno zdravstvo Bjelovarsko-bilogorske županije

Matice hrvatske 15, HR-43000 Bjelovar

bertic.z@gmail.com

Dr. sc. Mirjana Telebuh

Zdravstveno veleučilište Zagreb

Mlinarska cesta 38, HR-10000 Zagreb

Dr. sc. Gordana Grozdek Čovčić, doc.

Zdravstveno veleučilište Zagreb

Mlinarska cesta 38, HR-10000 Zagreb